

Házat, hazát építve

Részlet a Grátz Antallal készített interjúfilmből

Sétálunk a stábbal a lakiteleki székház körül, a nap délutáni fényében ragyog, így a homlokzat és az épület oldalán elhelyezett vakolathímezések mindig új arcukat mutatják. A beszélgetőpartner nem más, mint Grátz Antal építész, aki tervezte, részben kivitelezte a Nemzeti Művelődési Intézet épületén található vakolathímeiket. Mi több, betűre is lefordította a Makoldi Sándor által rajzolt üdv-történeti képfolyamokkal együtt a *Házat, hazát építünk az egyetemes magyar műveltség örök értékeivel* című, hamarosan megjelenő könyvbe. Sétálunk, beszélgetünk, olykor meg-megállunk egy vakolatba faragott életfa előtt: interjúfilm készül, melyből néhány gondolatot most megosztunk az olvasókkal.

Hévizi Róbert: *Fel tudja még idézni, hogy mi volt az első élménye, ami a művészetek és a kultúra irányába terelte gyermekkorában?*

Grátz Antal: Talán a nem látható, mégis létező Valakivel való kapcsolatra nevelés. Hiszen a jó művészet célja is hasonló: nem a láthatót másolni, hanem a nem láthatót láthatóvá tenni, a nem hallható hangokká – zenévé és beszédé – lefordítani. De öreganyám munkás szigora is befolyásolha-

tott. Ő volt ezen a téren a negatív mester, a „fordított bódhiszattva”, ahogyan a buddhizmus mondja. Nála ugyanis tanulás után olvasni nem lehetett. Előbb munkára fogott, s csak azután mehettünk játszani. Ezért én tanulás közben a legnagyobb iskolai munkafüzet védelme alatt lopva kiolvastam az iskola könyvtárából a nekem való. Előbb a népmeséken kezdtem, majd a gyermekirodalommal folytattam. Mikor ez elfogyott, nyolcadik osztályban újra a magyar népmeséket vettem elő, a magyar tanárnő gúnyos megjegyzése dacára. De nem bántam meg. Egyrészt, mert már akkor megéreztem a magyar népmesék kerek harmóniáját, „teljességügyi értesítőjét” a más népek sokszor döcögősnek, töredékesnek, magánügynek érzékelt meséi mellett. Az Ezeregyéjszaka meséi például, többnyire egy szerencsés kincstalálóról szólnak, lásd Ali babát. Ők ezt a szerepet kívánták maguknak, és meg is kapták a talpuk alatt a kőolajkincs formájában. A magyar népmesék hőseinek mi-tudata ennél sokkal, de sokkal tágabb horizontú. Ezzel ma már én is foglalkozom, mert az egyetemi évek alatt, a 80-as években az építész kollégiumban Pap Gábor értő tolmácsolásán keresztül népmesé-

ink képi beszéde addig nem ismert világot nyitott meg számunkra. Molnár V. Józseffel együtt a magyar műveltség, benne népművészetünk egyetemes, örök értékeire hívták fel figyelmünket. Észre sem vettük, világnézet helyett ők világgépet adtak nekünk. Aztán később, e világgépre alapozva Kaposváron már magam is népfőiskolát szerveztem, ami még ma is működik.

H. R.: *Miért tarja fontosnak a helyi közösségeket? Kell, hogy tartozzunk valahova?*

G. A.: A helyi közösségek a mi-tudatunk nélkülözhetetlen fejlődéséhez járulnak hozzá. Az ember feladata itt a Földön, hogy mi-tudatát cselekvően növelje. Tehát nem horgonyozhatunk le a család körénél. Ezt eleink úgy fogal-

mazták meg, hogy gyermeket a hazának nevel az ember. Miért? Mert mind a családnak, mind a hazának áldozathozatalra van szüksége. Ha azonban nem tesszük magasra a mércét, a haza s az emberiség szintjére, akkor, – mivel az ember általában alulteljesít – a családért szükséges áldozathozatal szintjét sem érjük el. A kisközösségek szerepe ezért elengedhetetlenül fontos, de csak akkor, ha ők sem maradnak zárt kör, gittegylet, hanem állandóan magasabb szintre törekednek. Ha nem ezt teszik, akkor e képi beszéd mutatja, nem lesznek képesek a szorult helyzetben levő-

kért lehajolni és őket felemelni. Akkor a közösség nem családokra esik szét, hanem még egyet zuhan: mint oldott kéve, egyénekre esik széjjel. A társadalom legkisebb egysége azonban nem az egyén, hanem a legkisebb közösség, a család. A családok felemelésében jut szerep a kisközösségeknek, és az ő segítségükben pedig a művelődési intézeteknek is, ha jól teszik a dolgukat.

H. R.: *Szóba került a közművelődés. Adja magát a kérdés, hogy megkérdézzem, mi a véleménye a Nemzeti Művelődési Intézet munkájáról? Miért döntöttek úgy, hogy a szellemiség, ami most megjelenik*

az épületen, ez határozza meg az intézetünket?

G. A.: Mivel a kapott „felfedezéseimnek” köszönhetően már egy ideje az író ember barlangba húzódott helyzetében vagyok, nincs rálátásom az intézet működésére. Elvben viszont, nyelvünk képi képességeiből adódóan, nem nehéz meghatározni a Nemzeti Művelődési Intézet stratégiai szerepét. Minden intézet és intézmény, legyen világi vagy egyházi, olyan, mint a mag körül a maghéj, a csonthéj. Bárki, mikor magára mutat, azzal a keblére, vagyis személyisége magjára, a lelkére mutat. Ennek állapota a fontos, mert ez a mag. A test a jármű, azt sem hanyagoljuk el, de az utasa, a lélek a lényeges benne, nem a járgány márkás mivolta. Így tehát az intézmények létjogosultsága, szerepe is az emberi társadalom magjának, a lelkes emberi kapcsolatok minőségének fenntartása és jobbítása. Hiszen e minőség tesz bennünket Emberré. Az ember nem statikus mivoltában az, ami, hanem emberi, emberséges viszonyai teszik Emberré. Ezért a Nemzeti Művelődési Intézet stratégiai szerepe – véleményem szerint – a közösségekhez, vagy azok vezetőihez eljuttatni azokat a nélkülözhetetlen lelki-szellemi tápanyagokat és persze személyesen, a gyakorlatban is segíteni, mellyel a nemzet magjait, a közösségeket és a családokat egyaránt éltetik, úgy, mint ahogyan ezt a gyümölcsben a mag körüli szövet is teszi. Először táplálja, majd csonthéjként óvja és védi azt. Így az elvetett magból új élet támadhat, s ha ez hasonló átszellemült lelkeséggel épül be az intézményekbe, akkor nincs baj. Baj viszont mindig van, mert adott a belső ellenségünk, a kényelemszeretetünk, illetve a külső ellenségeink, a háborúk, a trianonok, a globalizáló gyarmatosítások. Emiatt az emberségünkért mindig meg kell küzdenünk. Erről szól a belső, emberi fejlődésünk és a történelmünk

Épületrészlet vakolathímeikkel

Vakolathím a nagyszentmiklósi kincs 2. kancsójának részletéről

is, helyesebben, ahogy Mátyás király mondotta, az üdvtörténelmünk. Mi ezt a külső-belső üdvtörténelmet igyekeztünk megjeleníteni a Nemzeti Művelődési Intézet új székházának homlokzatán.

H. R.: *Milyen előzményei voltak az építkezésnek? A szakmai feladatok közül melyeket érzi meghatározónak, irányadónak?*

G. A.: Kétségtelenül, léptékében is – majd a jövő eldönti, vajon jó hatásában is – a Nemzeti Művelődési Intézet új épületének homokzatképzése a legnagyobb munkám. Nem minden korban épül a teljes magyar nemzetnek szánt művelődési intézet. Ez persze még nem elegendő ok a nem mindennapi öröme. Itt, a kegyelemből kifolyólag több összetevő is szerencsésen találkozott. Először a magas szintű építetói igények; majd a vezető tervező által megtervezett épület; aztán a homlokzatra tervezett, a festőművész számára csupán címükben megadott üdvtörténelmi folyamatok; azután e kereteket kitöltő, Makoldi Sándor által megrajzolt és a leánya vezetésével kivitelezett képfolyamok; végül, ha nem szerénytelenség állítani, a vakolathímek zarándokútja. Ezek mind egybetalálkoztak és megva-

lósultak. A jövő majd megmutatja, hogy ez teljességügyi értesítő lett, avagy sem. De az örömünk mindenképpen fokozott, mert globális világunkban a nem divatorientált, hanem határozottan magyarul megfogalmazott építetói igények sem mindennapiak. Nem kis meglepetésünkre, itt ezzel találkozunk, s ez önmagunkra találásunk intézményes szinten is kifejezésre juttatott igényét és igényességét jelzi. Mi építészek is igyekeztünk e házat a legjobb tudásunk szerint magyarul megfogalmazni. Közöségi, nemzeti önismeretünk egyre gyorsabban bővülő világát ismerve, a húsz évvel utánunk jövők bizonyára már több mindent másképpen terveznének, mégis, örömünknek elévülhetetlen jelentősége van.

Ugyanis a Nemzeti Művelődési Intézet új székháza, éppen a trianoni boszorkánykonyha által kifőzött „lakoma” utáni századik esztendőben készült el. Hogy mi ebben az örömhír? Aki ismeri a népmeséinket, az ismeri a boszorkány magabiztos jóslatát is: *„Kilencvenkilenc legénynek már karóban a feje, tiéd lesz a századik!”*

Az örömhír az, hogy a boszorkány számítása nem vált be. A trianoni gyalázat századik esztende-

jén, a századik karón nem károg varjú, és emberfej sem szárad rajta. E századik karó Isten kegyelméből és a magyarok véretől, verejtékétől, szorgalmas és áldozatos munkájától öntözve kihajtott, s az Élet fája lett. Zöldül, virágzik és gyümölcsöt terem. A szívekben és elmékben, s az emberi értékek művelésében. A Nemzeti Művelődési Intézet székházának létrejötte ennek ékes példája.

H. R.: *Mióta foglalkozik vakolathímekkel? Fontos, hogy minek nevezzük ezt a díszítőelemet? Mi a művelődéstörténelmi szerepük?*

G. A.: A vakolathímzés népi építészetünknek hasonló műfaja, mint az asszonyok hímzése, varrottása. Eredetében mindegyik magas szintű képírás. Pap Gábor művészettörténész már régen megfogalmazta a következőket: a magyar irodalmat, illetve a magyar zenét népdalaink nyelvezetén, illetve zenéjén keresztül Petőfi, illetve Bartók és Kodály emelték be a világirodalomba, illetve a világszínvonalú zenei életbe. De a képzőművészetünk felől a vizuális népművészetünkhöz vezető utakat az elmúlt rendszerben gondos kezek beszántották, vagy elfalazták, s emiatt a világszínvonalú és egyetemes szintű magyar képzőművé-

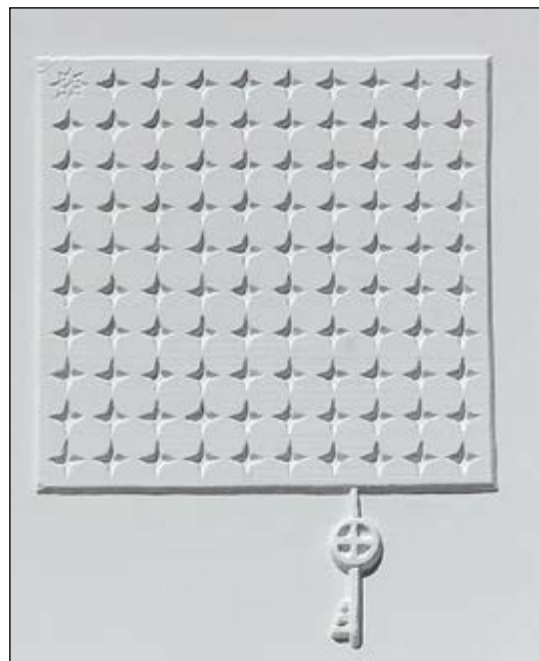
Közele felvétel az épület egyik visszatérő motívumáról

„Lelkemből lelkezett gyönyörű magzatom” – Arany János

szetet még nem ismeri a világ. Ez nem sértettség, ellenben olyan érték, melyre a világnak, ha gyógyítani szeretnénk, nagyon is szüksége van. Molnár V. Józsefnek, Pap Gábornak, és idefókuszálva Makoldi Sándornak, ebben (is) elvülhetetlen szerepe van. Természetesen más, csendben, de annál szívósabban dolgozó képzőművészek mellett, és itt hosszú névsor jönne, de ez Pap Gábor illetékessége. Magam pedig a homlokzatképzések terén igyekszem mindezt művelni, a hivatásom kezdete óta. Legyen szó akár a – kizárólag fehér alapon fehér – vakolathímezésről, akár fűrészelt deszkaoromzatokról, ez nem díszítgetés, hanem képirás (igyekszik lenni). Üzenet és egyben fehér mágia, ráolvasás, a bennlakóknak és az utcán elhaladóknak egyaránt. Ehhez persze újból meg kell tanulnunk a képi beszédet. Ezért például a családi házak tervezése mindig egy kisebb fajta továbbképzés is. Misszió. Az épületornamentikának ugyanis egyik értelme az, hogy ne mesítsen. A másik feladata az, hogy visszaolvasható legyen, különben üres sminkké, a részletgazdag élet illúziójává züllik csupán. Nem vé-

letlenül „verte le” ezeket a modern építészet, de főleg azért, mert így „ócsón” lehet építkezni. Én e levett arcú, durva arckifejezésű modern homlokzatok helyett kedves és ugyanakkor értelmes „arckifejezéssel” üzenő házakat szeretek létrehozni. Népdalhimnuszok képesek ily módon a házaink faláról üzenni, mivel nyelvünk, ez az áldott magyar nyelv képi nyelvezet. Szeretek családi házakat tervezni, középületeket is, azoknak, kik értékelik e hallatlan örökségünket. Túl magas házakat elvből nem vállalok, mert leszűkítik a látókörünket. Szellemi értelemben is. Társasházakat, azaz munkaerő-sorozatvetőket sem tervezek, mert nincs kötelezővé téve bennük a közösségi tér, és az em-

„99 legénynek már karóban a feje, tiéd lesz a századik” – kulcs a magyar népmesékhez

berhez méltó méretű lépcsőház létesítése.

A Nemzeti Művelődési Intézet új épületével a magyar képzőművészet többszöri nekifutás után remélhetőleg végleg napvilágra küzdi magát. Nem a metropolisz katakombáiból, mert annak kifizési lehetőségeit sajnos ismerjük. Hanem azért, hogy a Bartók-i tiszta forrásból fakadó bűvópatakként, a felszínre jutva, az egész emberiséget éltető fényfolyammá váljon. Éppen úgy, mint ez épület homlokzatán a Makoldi-képfolyamon az úgynevezett „Emese-álma” jelenet, mely krónikáink szerint az egész világra kiterjedő fényfolyamot áraszt. Aki nem hiszi, járjon utána. Köszönöm a riportot.

GRÁTZ ANTAL 1962-ben született Pécsen. A Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki karán szerzett diplomát. Dolgozott Makovecz Imre műhelyében. Sokat tanult Molnár V. Józseftől is. Legnagyobb mesterének Pap Gábor művészet- és irodalomtörténészt tartja, emellett folyamatosan képezni kívánja magát Makoldi Sándortól, mint mennyező képirótól és gondolkodótól. Somogyi falvaknak dolgozott tervezőként sokáig, Kaposváron pedig az Örökség Népfőiskola előadásait szervezte tíz évig. Szerves műveltségünk témakörben tanított a kaposvári Iparművészeti Szakközépiskolában és a Magyar Hagyomány Műhelyében. A helytelenül Grünewaldnak nevezett festő isenheimi oltárának Remete Szent Antalt és Remete Szent Pált megidéző oltárképéről írt felfedező tanulmányt. A magyar népi építészet és a népművészet kapcsolatán túl foglalkozik a középkori magyar és külföldi kőfaragások képirásainak, és imádságainak képi beszédének magyarra történő „műfordításával” is.